УДК 336.766332.7

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЄЮ ЕКОНОМІКИ ЯК ВАЖЛИВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

О.В. Гаращук, кандидат економічних наук. Міністерство освіти та науки України.

Постановка проблеми. В сучасних умовах все більшої актуальності набувають проблеми вдосконалення організаційно-економічних механізмів управління діяльністю вітчизняних підприємств, які перебувають у стадії подвійної трансформації: підприємства зіштовхуються з принципово новим зовнішнім середовищем та іншим зовнішнім механізмом, що заснований на до кінця неусвідомлених та незрозумілих принципах ринкових відносин.

Аналіз останніх публікацій. Визначення основних напрямів вдосконалення організаційно-економічного управління як вагомої складової механізму забезпечення інноваційного розвитку підприємств вимагає перш за все дослідження змісту та напрямів їх реструктуризації. Як свідчать наукові дослідження, реструктуризація має розглядатися як найбільш необхідний інструмент в реформуванні підприємств, що охоплює основні складові господарської діяльності підприємств. Слід відмітити, що процес реструктуризації вимагає урахування наявних форм концентрації капіталу та прав власності. Цим питанням приділено увагу у працях закордонних учених М.В. Степанова, А.З. Астаповича, С.Е. Пивоварова (Росія), Ф. Шерера, Д. Роса (США), Г. Вейе, У. Дерінга, Х. Зайделя, Р. Темена, Г. Шмалена (Німеччина), Т. Коно (Японія), С. Жамена, Л. Лекура (Франція).

Пошуки ефективних організаційних форм функціонування та інтеграції капіталу (банківського, промислового) залишаються актуальними у сучасних умовах та вимагають подальшого дослідження з позицій забезпечення інноваційної активності підприємств. Результати досліджень ряду закордонних учених – Б. Белона, Н. Дюпона, Ф. Мюрена (Франція), А. Берлі, Р. Фітча, О. Уільямсона, Р. Мюлюра (США), П. Баклі, М. Кесона (Великобританія), Х. Окумури (Японія), М.В. Сутягіна, С.Б. Зєлєнова, С.П. Мадзоєвського, Г. Чернікова (Росія) та ін. [4] дають підстави стверджувати, що фінансово-промислові групи, як правило, зароджувались на основі права власності, а на основі договірних відношень формувалися стратегічні альянси.

© *Гаращук О.В., 2011.*

Метою статті є дослідження проблем вдосконалення організаційно-економічного механізму управління процесами реструктуризації та забезпечення активізації інноваційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Науковими дослідженнями доведено, що реструктуризація виступає в якості найбільш вагомого інструменту реформування підприємств, має охоплювати основні складові їх господарської діяльності та забезпечувати інноваційний розвиток [1-4]. Метою реструктуризації, залежно від ситуації на підприємстві, є забезпечення виживання чи розвитку довгострокового характеру для відновлення його конкурентоспроможності на тривалий час. В кожному випадку на мету реструктуризації буде впливати стадія розвитку підприємства і його можливості.

В даний час дослідники виділяють такі типи перетворень, які передбачає реструктуризація:

- превентивні перетворення, метою яких є збільшення вартості підприємства, збереження власності й інші завдання, необхідні для підвищення ефективності його функціонування з метою підняття його конкурентоспроможності;
- перетворення підприємств, що перебувають в умовах кризи, для повернення їхньої дієздатності, подолання кризи й перетворення підприємства в діюче.

Реструктуризація повинна враховувати внутрішні та зовнішні фактори та параметри їх впливу. Дія внутрішніх факторів ураховується під час вироблення операційної, інвестиційної стратегій створення вартості за рахунок власних і позикових джерел фінансування; дія зовнішніх факторів – при визначенні напрямів реорганізації видів діяльності й структури підприємства шляхом: розширення (злиття, приєднання), скорочення (поділу, виділення) і перетворення акціонерного капіталу. Реформування підприємства можна представити як сукупність перетворень у наступних сферах: виробничій (складової виробничо-технічної бази), організаційній (економіко-правові форми), кадровій (компетентна і кваліфікаційна політика), фінансовій (активи й пасиви).

Для проведення реструктуризації особливо важливо вибрати стратегії необхідних змін у виробничих процесах, структурі, які можуть здійснюватися поступово, у вигляді дрібних кроків, або

ж радикально, у вигляді великих стрибків. В зв'язку з цим дослідники говорять про еволюційну й революційну моделі змін (подібна класифікація моделей змін розглядається Н. Томом, професором Бернського університету) [1]. Для революційного методу управління змінами характерні радикальне переосмислення, перепроектування підприємств і виробничо-господарських процесів, глибокі й всеохоплюючі зміни. Еволюційні зміни здійснюються в рамках організаційного розвитку, що визначається як довгостроковий, ретельний, безперервний, всеосяжний процес зміни й розвитку організації і її членів. Прихильники еволюційної концепції виходять з того, що в першу чергу повинні мінятися погляди, ціннісні подання й моделі поводження членів соціотехничної системи, а потім і сама система («організація» в інституціональному розумінні).

Найбільш суттєвими умовами проведення реструктуризації, на наш погляд, є такі:

– по-перше, коли підприємство перебуває в стані глибокої кризи, що характерно для більшості вітчизняних підприємств;

– по-друге, коли ранні прогнози діяльності є несприятливими, що може в майбутньому бути небажаною тенденцією відхилення фактичного стану від запланованого (наприклад, зниження показників продажів, прибутку, рентабельності, рівня попиту, збільшення витрат та ін.);

– по-третє, рішення про реструктуризацію можуть прийняти підприємства, які ставлять собі завдання підняти рівень конкурентоспроможності, але для цього не мають в достатній кількості відповідних ресурсів.

В кожному випадку питання про реструктуризацію стає актуальним, коли на підприємстві є тенденції до зниження ефективності діяльності, зміни економічного оточення, технологічного розвитку, загострення конкуренції. Отже, необхідність здійснення реструктуризації виходить з необхідності радикальних змін структури господарчого суб'єкта (активів, власності, фінансів, управління, кадрів і ін.). Прикладом може служити організаційна перебудова (зміна організаційно-правових форм, оргструктури, скорочення числа ієрархічних рівнів управління, зміни в напрямках співпідпорядкованості, координації, обміну інформації, створення різного роду об'єднань), удосконалення систем управління підприємством і його структурами. Весь спектр можливих у ході реструктуризаційних перетворень можна представити у вигляді комплексу заходів оперативного й довгострокового (стратегічного) характеру.

Створення фінансово-промислових груп (ФПГ) може виступати як певний механізм проведення реструктуризації підприємств та підвищення ефективності їх діяльності. Наприклад, створення фінансово-промислових груп пов'язано з необхідністю структурної перебудови економіки та підтримки тих сфер національної економіки, які можуть сприяти економічному зростанню її інноваційного розвитку та надають можливість збалансованого підходу щодо реалізації загальнодержавних і регіональних інтересів. Гострий дефіцит фінансових ресурсів на всіх рівнях господарського управління, в тому числі і на рівні підприємства, ускладнює розвиток регіону. Наприклад, у створенні територіально-галузевих промислово-фінансових груп можуть брати участь великі промислові підприємства газовидобувної промисловості Полтавської та Сумської областей, які об'єднуються на принципах оптимізації галузевого управління доповненням горизонтальними територіальними господарськими зв'язками [2]. Крім того, створення фінансово-промислових груп, враховуючи обмеженість фінансових ресурсів, масштаби державної економічної підтримки розвитку регіонів, надасть можливість саморозвитку території регіону за рахунок використання потенціалів банківської системи і підприємств. Ця нова організаційна структура може об'єднувати промислові підприємства, банки, торгівельні підприємства.

Зі створенням фінансово-промислової групи деякі вчені пов'язують й шляхи фінансового оздоровлення підприємства за рахунок стратегічного, оперативного і тактичного механізмів (внутрішня фінансова стабілізація), зовнішньої фінансової стабілізації (санація, яка направлена на реструктуризацію, і санація, яка направлена на рефінансування боргу). Фінансово-промислові групи дозволяють створити позитивні умови для централізованого управління фінансовими ресурсами всіх учасників та акумулювати фінансові ресурси, а також спрямувати їх на здійснення великомасштабних інвестиційних проектів. Отже, створення фінансово-промислових груп є різновидністю реструктуризації, яке може бути ефективною умовою підвищення ефективності діяльності підприємства для трьох вище названих станів підприємств та умов необхідності проведення реструктуризації.

Організаційна структура запропонованого об'єднання складна, але, структурні елементи концентрують ресурси системи відповідно до заданої мети, кожний елемент такої системи є активним, здатним приймати рішення з організації дій. Власне, у цьому й полягає основне призначення фінансового блоку фінансово-промислових груп, що активно формуються на українському економічному просторі.

Велику роль в діяльності фінансово-промислових груп відіграє банківська система. Можна при-

пустити, що у найближчій перспективі в українській економіці банки візьмуть активну участь у формуванні фінансово-промислових груп, які сприятимуть акумуляції значних фінансових ресурсів.

Концентрація капіталу в промисловій і банківській сферах може здійснюватися в різних формах: на договірній основі і на основі права власності. Для вищенаведених форм концентрації капіталу, які об'єднуються на договірній основі і на основі права власності, ознаками є: правова самостійність суб'єктів господарювання, що концентрують капітал; господарська самостійність суб'єктів підприємницької діяльності; фінансова самостійність суб'єктів господарювання; вид управління спільною виробничо-господарською діяльністю; форма контролю над спільною виробничо-господарською діяльністю. Світовий досвід управління такими об'єднаннями свідчить, що ефективно функціонувати кожна з форм капіталу (банківська, промислова) – самі по собі, без взаємної координації, не можуть, оскільки вони складають єдиний цикл кругообігу матеріально-фінансових ресурсів в економіках держав світу. Тому різноманітні форми капіталу інтегруються між собою.

Дослідження ряду закордонних учених Б. Белона, Н. Дюпона, Ф. Мюрена (Франція), А. Берлі, Р. Фітча, О. Уільямсона, Р. Мюлюра (США), П. Баклі, М. Кесона (Великобританія), Х. Окумури (Японія), М.В. Сутягіна, С.Б. Зєлєнова, С.П. Мадзоєвського, Г. Чернікова (Росія) та ін. дають змогу стверджувати, що фінансово-промислові групи зароджувались на основі права власності, а на основі договірних відносин – стратегічні альянси [4]. Такі організаційні структури об'єднують промислові підприємства, банки, торгівельні підприємства, а у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі групи суб'єктів господарювання, що інтегруються на основі права власності, називають «фінансово-промислові групи», «фінансові групи», «промислово-фінансові групи» і т.д. Таким чином, найбільш характерною особливістю фінансово-промислових груп є те, що вони функціонують як самостійні організації.

В Україні процес створення ФПГ та його динаміка залежать передусім від їхньої відповідності інтересам держави, що знайшло своє відображення в обтяжливій процедурі створення, яка включала обов'язкову вимогу в участі в реалізації державної програми розвитку за відсутності будь-яких пільг з боку держави. Такі вимоги, на думку фахівців, є основною причиною обмеженості процесу створення ФПГ, що гальмує економічний розвиток країни в цілому. Відповідно під впливом різних факторів протягом останніх років жоден з проектів щодо створення транснаціональних і міждержавних ФПГ не був реалізований. Тут існує багато причин, серед яких фахівці визначають такі:

- невідповідністю національних законодавств країн-учасниць щодо створення ФПГ;
- розбіжності в інтересах сторін-учасниць,
- залучення тіньових капіталів,
- зменшення можливостей контролю за фінансовими потоками в умовах поєднання значної маси капіталу;
- вплив великих російських банків, власний капітал яких значно перевищував власні кошти усіх разом узятих українських банків. Саме ці банки за умов реалізації проекту отримали б можливість контролювати грошові потоки створених ФПГ через російські компанії-учасниці;
- питання про збут кінцевої продукції, виробленої в межах ФПГ. Чинною нормативною базою не враховано, що у випадках, коли перелік кінцевої продукції ФПГ значний і вона виробляється не лише головним підприємством групи, а й її учасниками, здійснення збуту кінцевої продукції через головне підприємство уявляється досить проблематичним внаслідок централізованого обліку;
- вимога відносно встановлення обов'язкового мінімального розрахункового обсягу реалізації кінцевої продукції, необхідного для того, щоб Кабінет Міністрів України дав дозвіл на її створення;
- вимога щодо участі у ФПГ лише однієї банківської установи, що обмежує приплив банківського капіталу, а, отже, гальмує фінансову діяльність підприємств.

Недостатнє врахування накопиченого в світі досвіду щодо створення й діяльності ФПГ, недоліки законодавства, невдалі спроби винайти шляхи розв'язання проблем інвестування в країні призвели в результаті до практично повної відсутності зазначених угрупувань в економіці країни. Протягом 10 років незалежності в країні створено і юридично оформлено лише одну ФПГ – згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2001 року № 547. Цією постановою з метою реалізації комплексної програми розвитку кольорової металургії України на період до 2010 року передбачено утворення терміном на 5 років фінансово-промислової групи «Титан» [3]. Водночас в Україні існує значна кількість неформальних промислово-фінансових груп. Найвідомішим об'єднанням такого роду є угрупування, до якого входять компанія «Київміськбуд» і банк «Аркада», що беруть участь в реалізації житлово-будівельних проектів.

Основними рисами сучасних ФПГ є тенденції до взаємопроникнення й синтезу різноманітних видів технологій та виробництв при високій мобільності і взаємопроникненні капіталів усіх учасників цих об'єднань. У них яскраво проявляється високий ступінь диверсифікації їх діяльності. ФПГ істотно розширю-

ють основу для акумуляції капіталу та його мобільності на фондовому ринку і ринку позичкового капіталу, внаслідок чого виробничі підприємства отримують гарантоване джерело фінансових ресурсів за браком капіталу для інвестицій. ФПГ мають можливість значною мірою сприяти стимулюванню капіталовкладень у реальний сектор економіки. На базі такої співпраці основними напрямами діяльності банків і підприємств є подолання негативної дії тих факторів, які можуть суттєво впливати на виробництво по всьому ланцюгу з метою підняття конкурентоспроможності продукції, виділивши при цьому затрати на виробництво на одне з перших місць. Крім того, основні засоби переважної більшості підприємств в Україні потребують оновлення, яке в свою чергу потребує додаткових коштів, які можливо отримати за рахунок зменшення витрат і отримання додаткового прибутку. Розробка підприємством і банком заходів, які суттєво впливатимуть на витрати – основа такої співпраці.

Крім таких напрямів спільної діяльності, ФПГ забезпечують дієздатність інвестиційних вкладень у виробничу сферу за рахунок єдності та взаємозв'язку всіх відтворювальних процесів, що дає можливість отримати максимальну віддачу за рахунок чіткої схеми організації сфер діяльності учасників і упорядкованої схеми грошових потоків між ними. Це підтверджується також дослідженнями [3]. Варіанти ефективної підтримки підприємств на правах взаємної співпраці, що полягають у формуванні фінансово-промислових груп, обумовлені: високими економічними, кредитними ризиками в Україні; особливостями чинного законодавства, яке не захищає належним чином прав кредитора і не дає змогу швидко здійснити процедуру банкрутства боржника; труднощами реалізації застави; проблемами несприятливого вибору і моральних ризиків тощо. Тут, звичайно, необхідна конструктивна підтримка держави, оскільки регулювання діяльності банків виконується через законодавчу базу у вигляді окремих законів.

Висновки. Звичайно, подальший розвиток фінансово-банківської системи та її активне залучення через механізми реструктуризації підприємства дасть можливість підвищити ефективності виробництва в цілому. Інтегровані корпоративні структури, до яких відносяться і фінансово-промислові групи, сприятимуть вирішенню в Україні в першу чергу таких завдань, як концентрація інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки, здійсненню структурних змін у промисловості, підвищенню конкурентоздатності продукції вітчизняних підприємств; демонополізації ринків продукції промислового комплексу; формуванню раціональних технологій та коопераційних зв'язків; розвитку конкурентного економічного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рогоза, М. Є. Управління промисловими підприємствами: соціально-економічні чинники та особливості організації : монографія / М. Є. Рогоза. – Полтава : ПУСКУ, 2005. – 286 с.

2. Экономика предприятия : под. науч. ред. С. Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.

3. Ткаченко, В. А. Інтелектуальний потенціал в основі розвитку виробничих сил і виробничих відносин : монографія / В. А. Ткаченко. – Днепропетровск : ДУЕП, 2008. – 274 с.

4. Кузнецова, Н. В. Мотивация труда и формы ее проявления : монография / Н. В. Кузнецова. – СПб. : Процесс, 1998. – 444 с.

УДК 336.766332.7

Гаращук Олена Василівна, старший державний інспектор управління контролю за діяльністю ВНЗ та дотриманням державних стандартів ДІНЗ МОНМС України, кандидат економічних наук, доцент. **Організаційно-економічне управління реструктуризацією економіки як важливе забезпечення інноваційного розвитку.** Досліджено проблеми побудови й оцінки механізмів управління діяльністю вітчизняних підприємств, запропоновано організаційно-економічний механізм управління процесами реструктуризації, що сприяє активізації діяльності підприємств на інноваційній основі.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, реструктуризація, конкурентоспроможність, інноваційний розвиток.

УДК 336.766332.7

Гаращук Елена Васильевна, старший государственный инспектор управления контроля за деятельностью ВНЗ и соблюдением государственных стандартов ДИНЗ МОНМС Украины, кандидат экономических наук, доцент. **Организационно-экономическое управление реструктуризацией экономики как важное обеспечение инновационного развития.** Исследовано проблемы построения и оценки механизмов управления деятельностью отечественных предприятий, предложен организационно-экономический механизм управления процессами реструктуризации, которая способствует активизации деятельности предприятий на инновационной основе.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, реструктуризация, конкурентоспособность, инновационное развитие.

UDC 336.766332.7

Garaschuk Olena Vasilievna, senior state inspector of management of control after activity of VNZ and observance of state standards of DINZ MONMS Ukraine, candidate of economic sciences, associate professor. **Organizationally economic management restructuring of economy as providing of innovative development is important.** Investigational problems of construction and estimation of mechanisms of management of domestic enterprises activity, the organizationally economic mechanism of management of restructuring which is instrumental in activation of activity of enterprises on innovative basis processes is offered.

Keywords: organizationally economic mechanism, restructuring, competitiveness, innovative development.

Стаття отримана редакцією 28.02.2011 р.